

zói, friss metaforái. Csak mutatóba néhány közülük: *bőjt-bajnok, lélekromlás, szemerkélő csönd, szalongyáva nyelvjárás, élhető város, hínáros hatalomvágy, léleksepregető hangulat, alkalmi párbeszédek seízű konzervjei.*

Nemrég egy veled készített interjúban a szerző így vallott magáról: „...a magyar történelemből nehezen tudnék

kiválasztani jó időt magamnak. Talán Mátyás udvarában a reneszánsz muzsika, a reneszánsz szökökutak között jól éreztem volna magam...” Lám, a pszichológusnak is lehet „elszólása”... De ne éljünk vissza veled, és ne dobálazzunk nagy szavakkal, reneszánsz emberről és hasonlóról. Csak örüljünk, hogy ilyenek is járnak közöttünk.

Dorogi Katalin

KIFEHÉREDETT SZAVAK

Giorgio Pressburger: A fehér közök törvénye* című könyvéről

A betűköz fehér – mint az öt írás orvos szereplőinek köpenye, mint a vértelenné váló ujjak, mint a kórházfolyosók fénye, mint a lepedő, melybe a halottat csavarják, mit a halotti ing.

Minden a betűk közötti fehér közökben van megírva. A többi nem számít – mondja a kötet címadó írásának főszereplője, Fleischmann doktor, amikor besegítik a mentőautóba. Ahogy meszesedő erei miatt egyre terjednek agyában az elhalt területek, úgy nőnek a betűk közötti fehér közök, úgy fogynak el benne a szavak. (Groddeck, majd Susan Sontag óta nem kell külön magyarázni: a betegség metafora. Meglehetősen direkt módon épít erre a tézisre a kötet egy másik írása, *A Bahdy-kór* is.) Először a nevek tűnnek el, majd a szó jelentése és hangalakja válik szét, s később már Isten nyelvének szavai is szertefoszlanak: Fleischmann nem tudja halott testvére sírjánál elmondani a kaddist. Innen felgyorsul a folyamat, nemcsak szavak tűnnek el, hanem arcok, alakok a szeméből, dallamok a füléből. Amikor beszállítják a Szent János Kórházba, már arra sem emlékszik, hogy volt egy bátyja. Az orvos természetesen korán észleli magán a tüneteket, és felveszi a harcot a kórral – memóriafejlesztő tanfolyamra jár, saját kis gyakorlatokat eszel ki. Ám furcsamód önmagával kapcsolatban nem ismeri fel azt, amit bátyjáról gondol annak halálakor: miért is betegedett volna meg, ha az ő halni vágyása nem magasabb rendű bölcsességének megnyilatkozása

GIORGIO PRESSBURGER

volt? Miközben kétségbeesetten keresi a módját, hogyan állíthatná meg a betegség folyamatát, nem keresi az okát: miért is betegedett meg, miért is döntött úgy, hogy a betűk közötti fehér közökbe burkolózik, hogy – Ady *Az utolsó hajók-jából* kölcsönzött szép kifejezéssel élve – „lelkét adja a Titkolónak”.

Merthogy a fehér köz motívuma nemcsak a halált, hanem a kifürkészhetetlent, a transzcendenst is

* Európa, Budapest, 1993. Fordította és az utószót írta: Magyarósi Gizella. Eredeti cím: *La legge degli spazi bianchi*. A szerző rövid bemutatását és két novelláját a *Múlt és Jövő* 93/2-es számában olvashatják.

asszociálja. Banális, ám kétségtelen: létünk legfontosabb mozzantainak miértje titok, kibetűzhetetlen, megfejthetetlen fehér köz. Ilyen világra csöppenésünk, önmagunk, hogy kívül-belül épp olyanná lettünk, amilyen, csodás megmeneküléseink és banánhéjas bukásaink, de főleg – mert hisz ha már egyszer vagyunk, meglétünk „misztériumát” könnyen elfogadjuk, no de eltűnésünket? – halálunk.

Tehát az ő nevéen állt meg a ceruza, hamarosan kihúzzák az élők listájáról, s ő egy boncterem márványasztalán találja magát merev végtagokkal. Aztán pedig: a felbomlás, az oszló anyag, a föld. Ennyi volna az egész. Ennyiből áll az élet?

– fut végig Fleischmann doktor agyán betegsége jelentkezésekor.

A fehér köz, a Susan Sontag-i csend, a hiány fehér csendje riasztóan beszédes – a betűk, kimondott szavak viszont csak úgy *en passant* említenek holmi vérzivataros időket, szertesodort családokat, forradalmakat és ellenforradalmakat egy közép-európai régióban, aholis Budapest nyolcadik kerületének utcanevei csak a magyar olvasónak mondanak közelebbit. Ahol bizonyos családokban külön albuma van a halottaknak.

Titokzatos arcok fényképei sorakoztak a fekete kartonlapokra ragasztva. [...] Áldozati bárányok, akik tudatában vannak saját haláluk funkciójának; némák, komolyak, se egy községes gesztus, se egy oda nem illo póz. Rengeteg fénykép.

Mint egy inverz szedésű szöveg: a fekete alapon sorjázó rengeteg fekete-fehér arc. A fekete, a nyomdafesték színe helyett beszélő közők.

A *Vera* című írásban a kislány kifejlődő betegségének egyik mementója az iskolai füzet: írása egyre elnagyoltabb és kuszább lesz, mígnem:

„Vera azt mondja, hogy azt írta: »ma«, „Vera szerint ez »Te«.” „Vera azt állítja, hogy írt valamit, de csak a fehér közöket mutatja.”

Vera a halottak ultima ratióját szegezi fegyverként az élőkre: örök időkre (testileg örök gyermekkorra) merevült, örökre elnémult, öntörvényű, kifürkészhetetlen. Időnként úgy tűnik, mintha kapcsolatba lehetne lépni vele, mintha fogna rajta a szó – ám mindez csak kecsegtetés. Csak Friedmann doktor gyötrelmeit fokozza, aki min-

denáron kommunikálni akar vele. A doktor nem képes megérteni, hogy aki meghalt – akár fizikai valójában, akár csak úgy, hogy bezárult a külvilág számára –, már kimondta az utolsó szót, s hiába a makacsság, kedvesség, düh, őrjöngés vagy akár verés, vissza már nem vonhatja. Vera ugyan lélegzik, és a maga kacsksa módján néha mozog is, mégiscsak olyan, mintha a család halottainak albumából lépett volna elő. Pontosabban: mintha nem hagyták volna egészen fényképpé hűlni-merevülni. Rögtön az írás elején is így jelenik meg:

Lassan közeledtek az orvoshoz. Az asszony hátulról ölelte át a kislányt. A kislány minden lépésnél marionettbábuként mozgatta a lábcskáját, úgy lépkedett, mintha kísérője, aki a hóna alatt fogta, a hasával löködte volna.

Friedmann doktor tehát meg akarja fejteni a megfejthetlent: otthagynja családját, hivatását, és minden idejét a fejlődésben visszamaradt Verának szenteli. Odaköltözik a kislányhoz és anyjához (akihez inkább a gyűlölet fűzi, mint a szeretet), később már ki sem mozdul az elhanyagolt lakásból, élete csak táplálkozásra és az „eset” figyelésére szorítkozik. Először reménytől, azután dactól, végül már önmaga sem tudja, mitől üzve ki akarja fürkészn, van-e Vera hallgatása mögött valami, mit takar a szavak hiánya, mert nem tudja elviselni, ha valaminek nincs magyarázata. Pedig a Balázs Béla *Kékszakállú...-jének Prológusában* feltett kérdéshez hasonlóan: „Hol a szinpad, kint-e vagy bent”, bizony nem tudni, hol is van a titok: Vera némasága mögött, vagy abban, mi készteteti a doktort, hogy egész addigi életét feladva ilyen furcsa kötelék rabja legyen. Tán önmagában nem mer keresni, s a József Attila-i csapdába esik: „Az Isten mögöttem állt, s én megkerültem érte a világot.”

A kötet záró írásának (*Választások*) nőalakjához, Ernához viszont nem lettek hűtlenek a szavak, s ő sem lett hűtlen a szavakhoz – elköszön kómában fekvő férjétől; a temetésen elmondja fia helyett a kaddist, megáll a koporsó előtt, és nyugodt hangon megkéri férjét, hogy mihamarabb vigye magával; s miután megérkezik fia újabb levele a tengerentúlról (az előző a haldokló pizsamazsebébe került), melyben hívja magához, Erna kimegy a temetőbe, leül a friss sírra, és beszélni kezd halott férjéhez. (Bár – lehet-e halott, aki bennünk él?)

Nemrég arra kértelek, hogy hamar vigyél magaddal. Úgy éreztem,

hogy nélküled és Áron nélkül értelmetlen az életem. Bocsáss meg, hogy most mégis haladékat kérek. Szeretnék még maradni, ha csak egy kicsit is, eljárogatni hozzád egy-két szóra [...] szóval innen föntről szeretném látni-hallani a világot, nem onnan alulról. [...] És van még valaki, akinek szüksége van rám, az egyik nővérem [...] És neked is szükséged lehet rám. Mit lehet tudni, így élve.

Végül minden bátorságát összeszedve előhazakodik a nehéz témával: kimenjen-e a fia után? Aztán jó ideig csöndben marad, befelé figyel – megbeszéli önmagával és bizonyára vele is. Majd hazamegy, s megírja fiának a választ.

„[...] Választás elé állítottál, hát elmentem apádhoz, és haladékat kértem tőle. [...] Nekem itt a helyem, így választottam. Apádnak szüksége van rám. Gondolatban mindig veled leszek, de innen nem megyek el soha, örökre apád mellett maradok, közel a földhöz, amelyben pihen. De beszéljünk másról. Itt szép idő van, süt a nap, hát ott? Írj hamar. Köszöntelek; az Örökkévaló áldja meg minden lépésedet.”

Hogy el ne feledjük: Ernának az Örökkévalóhoz is volt – igaz közvetett – szava. Az orvosnak mondja, de nem ő a valódi címzett.

- Miért találta ki ezt a rengeteg szenvedést?
- Kicsoda?
- Még hogy kicsoda – mondta Erna, és fölneézett a magasba; aztán lehunyta a szemét, mintha ezzel az emphatikus megnyilvánulással magát az eget akarná eltörölni.

Talán ő az egyetlen szereplő, aki a maga szelíd módján, de azért őriz valamint az Istennel perlekedő zsidó hagyományból. Vagy legalábbis

kísérletet tesz arra, hogy szavakkal is kommunikáljon Istenével, nem a fehér közökben akarja megfejteni. És élet- (vagy túlélő)ereje is egy kicsit a bibliai nőalakokat idézi. Őt nem érdekli a fehér közök törvénye. Mert számára a fehér köz mint halál nem valóság, mint titok nem érdekes. Akit szeret, vele van életében-holtában: nem hiány, betű. Erna a szeretet törvénye szerint él. *A fehér közök...* Fleischmann doktora azzal az „elkésztett szeretettel” gondol halott bátyjára, „ami az embernek annyi gyötrelmet tud okozni”; a *Választások* nőalakja nem érzi, hogy halottjának még életében adós maradt valamivel, így hát lelkiismerete tiszta. Ő már eredendően tudja, amit Bergman *Szemben önmagunkkal* című filmjének főhősnője hosszú folyamat után ért meg, amikor nagyapja betegségét és közelgő távozását megérezvén rettegni kezd a haláltól: a megfejthetlentől való félelmet csak annak a felismerése oldja fel, hogy a szeretet mindent megbocsát. (Tehát meg is értet.)

George Steinernek van egy nagyon szép parabolája (*A hamvak párbeszéde*), melyben az egyik (női) szereplő elmondja: a nőket sosem hívják ki a Tórához, de talán jobb is így a férfiaknak, mert a nők a sorok közötti spáciumban is tudnak olvasni. A közökbe pedig a világ leghangosabb csöndje: az asszonyoké van beleírva. Azoknak a nőknek a fájdalomkiáltása, akik saját szemükkel látták, hogy halálra tiporják fiaikat. A férfiak belevakultak, hátuk meggörbödött, míg egy-egy betűt vagy hiányzó magánhangzót böngészgettek. Az igazságot keresve porrá örölték a szavakat. No és megtalálták tán a szótagokat, melyek Isten titkos nevét formálják?

Erna alakjához nem a halál, a testi vagy lelki, vagy szellemi pusztulás képei kapcsolódnak.

[...] most kilencvennyolc éves, szép nagy kor manapság. A férje és a fia iránti szeretete Klein doktor szavaival élve, aki harminc éve ellenőrzi a rendetlenkedő vérnyomását, valóságos „emlékmű”.

„Emlékmű.” Kő. Örök. Törvény.

És a kilencvennyolc év is szép nagy kor. Manapság biblikusnak is tekinthető.